

Moć i nemoć ljudskih prava

Rade Kalanj

Filozofski fakultet, Zagreb

Sažetak

Polazeći od konstatacije da se današnje vrijeme može okarakterizirati kao »doba ljudskih prava«, ovaj tekst propituje genezu diskursa o ljudskim pravima i pokušava odgovoriti na pitanje raste li njihova moć ili opada. Odgovor na to pitanje proizlazi iz strukturalne analize tipičnih »diskurzivnih formacija« kroz koje je prošlo mišljenje o ljudskim pravima. U tom se pogledu može govoriti o četiri tipična diskursa: diskurs utemeljiteljskog univerzalizma (doba francuske i američke deklaracije), socijalno diferencirani diskurs industrijskog razvoja, diskurs velikih mobilizacija i blokovskih struktura moći te diskurs globalizacije i singularnosti. Pored toga, tekst osobito skreće pozornost na status ljudskih prava u sociološkoj znanosti i pokazuje da sociologija na tom području zaostaje za drugim društvenim znanostima. Iz navedenih analiza slijedi zaključak da se ljudska prava stalno razgranavaju, da se širi njihovo polje, ali da ona gube supstancijalnost kakvu su imala u doba utemeljiteljskih ideja. Raste instrumentalna (institucionalna) moć ljudskih prava, a sve je manje ideja o njihovoj ontološki zadanoj biti. To je rezultat rasta instrumentalne moći modernih društava.

Ključne riječi: autonomija, globalizacija, industrijalizam, jednakost, mobilizacija, prirodna prava, relativizam, sloboda, socijalna prava, univerzalizam

UVOD

Kraj drugog tisućljeća mogao bi se označiti kao **doba ljudskih prava**. O njima se govori globalno i lokalno, teorijski, politički i ideološki, supstancijalno i relativistički, humanitarno–praktički i načelno–univerzalistički. Prizivaju ih, kao krajnje životno uporište, najrazličitiji individualni i kolektivni akteri, od pojedinaca kojima je ugrožena »puka osobnost« i vlastitost izbora do raznovrsnih grupa koje zahtijevaju slobodu za oblikovanje i izražavanje svoga identiteta. U diskurzivnoj formaciji »kasne modernosti« pripada im jednako značajno mjesto kao pojmovima demokracija, sloboda, pluralizam, autonomija, subjektivnost, tolerancija itd. (Arendt, 1982:271; Touraine, 1992:70–74). No to »ravnopravno mjesto« po nečemu je ipak posebno. Riječ je o tome da smisao ljudskih prava seže dublje i dalje od svih navedenih pojmova, da se pojavljuje kao uvjet njihove mogućnosti, kao temelj koji im daje upotrebnu legitimnost. Dok sve drugo može doći u pitanje, taj smisao ostaje neupitan (Perelman, 1983:65–73; Maritain, 1992:83–110). Stoga nije čudno da diskurs o ljudskim pravima dobiva na ekstenzitetu i intenzitetu baš u vremenima i situacijama oštih suprotnosti između demokracije i autoritarnosti, totalitarizma i pluralizma, tolerancije i isključivosti, individualne autonomije i fundamentalističkog integriteta. Točnije rečeno, u

